

Зоран Максимовић (Nowy Sad)

**ПРЕИСПИТИВАЊЕ КОСОВСКЕ ЛЕГЕНДЕ –
ПОВОДОМ ДРАМЕ ВИДЕ ОГЊЕНОВИЋ
*ЈЕ ЛИ БИЛО КНЕЖЕВЕ ВЕЧЕРЕ?***

Косовски бој и „Кнежева вечера” несумњиво су уткани у српско национално биће. У кризним временима, када се преиспитује и национални идентитет, када и стварност по некима добија митске димензије, ми, сведоци (и учесници) прославе 600 година од Косовског боја имамо право и дужност на тихо чување косовског завета – садржајно, спрам манифестационог, често сировог и пропагандно прорачуног.

Легенда о Косовском боју – велика епска прича о жртвовању и приклоњењу царству небеском – најчешћа је тема у српској историјској драми и трајна је инспирација нашим драматичарима. Разноврсност њеног драмског тумачења зависна је од многих чинилаца и утицаја: аутора, средине, епохе...

Подстицај за тему ове анализе дала је наша увек актуелна стварност и сад већ помало епска свакодневица с вишевековним, перманентним понављањем историјских последица на Балкану, а додатни мотив била је недавна премијера Дrame Српског народног позоришта *Је ли било кнежеве вечере?* Виде Огњеновић (Нови Сад, 8. октобра 2008).

Како су теме врхунских сукоба душа драматургије од античке Грчке до данас и како сваки народ има свој Термопил – као сукоб највиших супротности, тако су се и драматичари с језичког и позоришног простора одакле долазимо веома штедро бавили тематиком средњовековног боја на Косову пољу.

Велика битка Косовски бој збила се 15. (28) јуна 1389. на Косову пољу између српске и турске војске, у време када су Византија и Бугарска царевина већ биле турске вазалне државе. Ток битке по оновременим изворима није познат, много више сазнајемо по доцнијим. (По почетним успесима српске војске и убиству султана Мурата Првог, Срби су могли

закључити да су победили. Стога је глас о победи преко Босне стигао до Венеције и Фиренце. И звона Богородичине цркве у Паризу су огласила српску победу). Међутим, султанов син Бајазит је убрзо завео ред, консолидовао војску и свом жестином кренуо на Србе. И пре ове историјске прекретнице, Турци су у два наврата упадали у земље кнеза Лазара, али су оба пута били потучени (код Параћина 1381. и код Плочника 1386), али након ове Косовске битке и Србија постепено, из деценије у деценију потпада под турску власт а њена ће самосталост бити окончана падом Смедерева 1459. Нејасан исход ове пресудне битке (победа или частан пораз) довео је до многих произвољних тумачења, покаткад и намерно неистинитих с циљем промовисања дневнополитичких и ускопартијских интереса.

Сплетом разних околности, Срби су убрзо почели да овај часни пораз доживљавају као национални понос и да га „славе”, те да своју истину о њему усменим предањем преносе на поколења и да их на том примеру из традиције васпитавају, учећи их чојству и јунаштву, моралу...

Мотив Косовског боја веома је заступљен у српској књижевности (почетке налазимо код Константина Филозофа у *Биографији деспота Стефана Лазаревића*, а испеван је и један од најлепших циклуса српских народних песама), а и у самој драмској књижевности. „Овај судбоносни догађај, кроз минуле историјске епохе током шест векова, имао је различито место у интересовањима и тумачењима историчара и у надахнућима уметника, посебно драмских писаца... До данас, косовски драмски циклус чини, колико је нама познато, око шездесет наслова, насталих од почетка XVII до краја XX века” [Јовановић 2009]. Између осталих, поменућемо: *Бој кнеза Лазара* (пераштански рукопис, XVII век), *Паденије Србије у време светог књаза Лазара* Јоакима Вујића (1836), *Милоша Обилића* Јована Стерије Поповића (1828), *Лазара* Милоша Хаџића Светића (1889), *Трагедију Обилића* Симе Милутиновића Сарајлије (1827/28), *Цара Лазара* Матије Бана (1858), *Милоша Обилића* Јована Суботића (1864), *Бој на Косову* Љубомира Симовића (1889).

Легенда о косовском боју и његовим трагичним јунацима ширила се и изван наших простора путем књига штампаних на латинском, италијанском, енглеском, немачком језику. Тако се бележи да је у Оксфорду 24. фебруара 1619. изведена трагедија Томаса Гофа (Thomas Goff, 1590/91–1629) *Одважни Турчин или Мурат Први*, у којој је Милош Обилић главни јунак [Јовановић 2009].

Драмски комад *Је ли било кнежевe вечере?* [Огњеновић 1991] Вида Огњеновић, књижевница и редитељка, написала је 1988. године пред сам шестовековни јубилеј од Косовског боја потакнута масовним националним

заносом грађана у сада већ бившој Југославији, а који је кулминирао грађанским ратом и распадом те државе.

По једном мишљењу,

У жанровском смислу *Је ли било кнежеве вечере?* јесте комедија нарави, односно широка друштвена комедија са израженим сатиричким призвуком, али и комад са тематско-стилским карактеристикама драме с тезом... Димензије мелодраме такође су присутне... [Радоњић 2006: 122].

Међутим, ово драмско дело Виде Огњеновић говори о универзалним питањима односа једног народа према својој историји и традицији, заправо о односу према свом националном идентитету – бићу. Радња драме смештена је у Нови Сад век раније, на Видовдан 1889, када су његови интелектуалци, нама познате историјске личности, организовали прославу петсто година од Косовске битке. Припремају се да у част јубилеја одиграју Кнежеву вечеру (која се по народној песми догодила уочи саме битке). И Кнежева вечера – попут Тајне вечере – има свога Јуду. То је Вук Бранковић (издајник по народној песми, историјски нетачно). Проблем је ко ће да га игра, јер нико то не жели, а представа без Вука Бранковића не може да се замисли. У самој драми архимандрит Иларион Руварац, родоначелник српске историографије, као глас разума, држи им час из историје и доводи у питање да ли је у ствари и било Кнежеве вечере (важно због духовне димензије) – када су се, по предању, окупили српски великаши вече уочи битке и причестили.

Ауторка у драми осветљава вишевековно неговани и грађен сплет стварних историјских догађаја и оних опеваних у народним песмама – преплитање истине и лажи, стварности и мита. Притом, она отвара осетљиво поље уткано у српско национално биће – сучељава „романтичарско” величање јуначке традиције предака и стварне историјске догађаје – сударају се искрени патриотизам јунака драме и историјске чињенице. Такав ауторкин поступак намеће и следеће мишљење:

Прецизни описи менталитета, жанр слике, политички диспути, отрежњујућа мудровања онога ко зна да раздвоји лаж од истине, искрени родољубни занос оних којима је историја потребна као лек од садашњости, тактизирање политичких стратега, глупа безбрижност оних који су без знања и без искуства, итд., итд. – све то налазимо у овој меланхоличној (историјској) комедији... [Миочиновић 1991: 8].

У ствари, драма Виде Огњеновић је литерарна драма обојена наглашеном иронијом, настала као реакција на еуфорично политиканство уочи планиране прославе јубилеја. Ауторка покушава да раздвоји историјску фактографију од митске представе о националној прошлости

преношене с колена на колено епском поезијом. Она покушава да сучели егзактне повесне чињенице и епски транспоновану псеудоисторијску фактографију која влада у свести војвођанских Срба интелектуалаца.

Сада се поставља питање да ли је Вида Огњеновић, писац и редитељ овог комада, одговарајући иронијом на народни занос успела да открије нова стваралачка значења Косовске легенде?!

Несумњива је актуелност Косовске легенде и данас јер је Косово – област коју Срби сматрају својом духовном колевком – вишевековни, перманентни, историјски, национални и политички проблем српског народа. Величина и снага Косовске легенде кроз векове, а и данас је отворен проблем, због сталног понављање косовског комплекса кроз српску историју, данас прераста у европски и светски проблем.

Таква ситуација отежава трансформацију тумачења Косовске легенде у свести Срба, а природно и у уметностима, наравно и у драмској књижевности. Тако на пример, Марта Фрајнд, теоретичар књижевности, проблем трансформације тумачења Косовске легенде види у извесној оштрој омеђености легенде, и та омеђеност се огледа „у немогућности варирања основне приче у неколико праваца који су иначе карактеристични за драмске текстове европске традиције што извиру из сличних националних или општих легенди и митова, поглавито оних наслеђених од античког света” [Фрајнд 1996: 180]. У својим даљим разматрањима Марта Фрајнд каже:

[...] духовна суштина Косовске легенде и начин њеног уметничког обликовања били су заувек утврђени и непроменљиви, и то због два подједнако значајна разлога. Оба су ванкњижевног порекла и оба су задржала своју актуелност до данашњег тренутка.

Први је дубина трауме коју су догађаји на Косову 1389. и њихове последице проузроковали у духовној, националној и уметничкој свести народа. Други су историјске прилике које већ шест стотина година онемогућавају да се траума залечи, да се богато духовно и уметничко наслеђе које је она створила обогати разноврснијим и универзалним садржајима... а тиме добије могућност варирања у књижевној и уметничкој обради [Фрајнд 1996: 180–181].

Суштину легенде о Косову и њених духовних потенцијала, заснованих на историјском догађају, чини скуп моралних, религијских и филозофских значења. Стога би њена трансформација (која се непрестано одлаже) временом требало да води ка проверавању и продубљивању „њених значења до парадигматских, митских и универзалних, ка ослобађању од националног, и ка претварању легенде у мит европске ширине” [Фрајнд 1996: 183].

Мит из кога извире српско национално осећање и данас је предмет поткусуривања два екстрема:

Инструментализација предања и мита од ситних политиканата и острашћених патриота ради поткрепљивања њихове „родољубиве” реторике, с једне стране, и с друге оних који желе да „раскринкају” помодну митоманију – тј. наслеђени и непревазиђени окамењени мит из народне песме. Заправо, та два међусобно супротстављена у бити неприхватљива догматичка става (квази „родољубље” наспрам „антиродољубља”) за собом стварају нову легендарност – нове верзије догматичког казивања ове легенде које заправо понајпре једнострано заоштравају и окамењују мит о Косовском боју. Може се рећи да је средишни продор у структуру легенде прави критички, откривалачки продор. Ово бисмо могли сматрати главним савременим поступком при ревалоризацији традиционалне Косовске легенде. Заправо, трансформацијом легенде, тј. преиспитивањем досадашњих концепција долази се до преображавајућег тумачења Косовске легенде, до нове стваралачке вредности већ увелико овештале постојеће легенде о Косову. Само тако легенду оспособљавамо да она себе саму превазиђе и афирмативно надгради.

Све што је до сада у драмској уметности стварано на тему Косовске легенде (у смеру мистификације или демистификације поетско-митолошким представама о Косовском боју) заправо остајало је дужно универзалним значењима и питањима критички преиспитиване и стваралачки тумачене легенде.

Библиографија

- [Фрајнд 1996] – М. Фрајнд, *Историја у драми – драма у историји*, Прометеј, Стеријино позорје, Институт за књижевност и уметност, Нови Сад–Београд.
- [Јовановић 2009] – З. Т. Јовановић, *Косовски бој у српској драмској књижевности*, „Даница”, Календар.
- [Миочиновић 1991] – М. Миочиновић, *Драматуршке школе*, „Сцена”, 4–5.
- [Огњеновић 1991] – В. Огњеновић, *Је ли било кнежевe вечере?*, Стеријино позорје, Нови Сад.
- [Радоњић 2006] – М. М. Радоњић, *Стерија у огледалу XX века*, Позоришни музеј Војводине – Матица српска, Нови Сад.

Zoran Maksimović

**RE-EXAMINING THE LEGEND OF KOSOVO –
REGARDING THE PLAY *WAS THERE THE PRINCE'S DINNER?***

(Summary)

The legend of Kosovo – great epic story about sacrifice and choosing the Kingdom of Heaven – the most explored topic in Serbian historic drama is the never ending inspiration to our playwrights. Diversity of its literary interpretations depends on many factors and influences: affinity of the author, his or her social environment, the historical epoch... The Battle of Kosovo and The Prince's Dinner are without a doubt deeply embedded into the Serbian national being.

In the times of crisis, when one re-examines his national identity, when reality sometimes gains mythical dimensions, we, the witnesses (and the participants) of the 600th anniversary of the Battle of Kosovo have the right and duty to quietly obtain the Kosovo vow in its essence, not in superficial, calculated way and not only for the sake of showing off.

The inspiration for the topic of this analysis came from our dynamic reality which has become a bit epic lately and suffers from the historical consequences which have repeated themselves over the centuries, here on the Balkans Peninsula, and from the premiere night of the play *Was There the Prince's Dinner?* written by Vida Ognjenovic. The performance took place at the Serbian National Theatre in Novi Sad, on October 8th, 2008. Considering that the ultimate conflict has been the essence of the dramaturgy since the ancient Greece, together with the fact that every nation has its own Thermopylae – as the conflict of the ultimate opposites, we can see that our playwrights often choose to deal with the issue of the Medieval Battle of Kosovo. The first example of literate inspirations with the Battle of Kosovo is found in the *Biography of Despot Stefan Lazarevic* by Constantine the Philosopher in the 15th century, together with one of the most beautiful cycles of Serbian oral poetry, and also in the early Serbian drama itself. This legend has been spreading around and beyond the Balkans Peninsula by the means of printed books in Latin, Italian, German and English language.

The great Battle of Kosovo took place on June 15th, 1389 at Kosovo Field. The opponent armies were the Serbian and Turkish, at the time when Byzantine and Bulgarian kingdoms already were subjects to the Ottoman Empire. The inconclusive outcome of the battle is unclear in the sources close to the years of the actual event. Only in the later sources we can find more information about the battle. Because of the initial advantage of the Serbian army and the death of the sultan Murat I, Serbian warriors could conclude that they had won the battle, so they spread the good news of victory through Bosnia all the way to Venice and Florence. The bells of the Church of Notre Dame in Paris also announced the victory of the Serbian army. But the son of the sultan, Bajazet, quickly reinforced his troupes and struck the Serbian army with all their strength, so Serbia eventually lost its independence and was submitted to the Ottoman Empire. Inconclusive outcome of this crucial battle (victory or the honorable defeat), led to numerous irresponsible interpretations, sometimes intentionally inaccurate, due to certain political or party's selfish purposes.

After various circumstances, Serbs started to celebrate their honorable defeat, to feel this defeat as a matter of national pride, and finally, they started to put this motive into their traditional oral poetry and raise generations upon this heritage, teaching them about heroism, pride and morality...

Vida Ognjenovic, author and director, wrote the play *Was There the Prince's Dinner?* in 1988, close to the 600th anniversary of the Battle of Kosovo, motivated by the wave of the national enthusiasm of the citizens of the former Yugoslavia, enthusiasm which led to the civil war and disintegration of the very same country. This play speaks of the relationship of one nation with its own history and tradition – in short – about its own national identity (national being). The story in the play is situated in Novi Sad, a century ago, on the 500th anniversary of the Battle of Kosovo, when our famous historians, politicians and other intellectuals organized the celebration of this event. They were preparing to perform *The Prince's Dinner*, which had taken place the night before the Battle of Kosovo, as it was said in the Serbian oral poetry. *The Prince's Dinner*, like *The Last Supper*, had its Judas. According to the oral poetry, Vuk Brankovic was the traitor, which was historically false.

A problem occurs when it comes to the point of choosing the person who would agree to play the role of Vuk Brankovic. Nobody wants to „be” the traitor, but on the other hand, the performance could not be played without Vuk Brankovic. In *Was There the Prince's Dinner?*, archimandrite Ilarion Ruvarac, the father of Serbian modern historiography, is the voice of reason and gives everybody history lessons, questioning whether or not the Prince's Dinner even occurred. This question is of crucial spiritual significance for the Serbian national being, because the traditional story tells that all the great knights gathered that night at the dinner, took Communion and willingly died in the battle, which meant that they chose the Kingdom of Heaven over the earthly well-being.

The author puts more light into the centuries-old plait of reality and myth, historical facts and oral poetry. She also touches the sensitive area of Serbian national identity, confronting romantic glorification of the national heroes and hard historical facts. In fact, her play is a poetic drama underlined with irony, targeting political euphoria on the eve of the celebration of the anniversary. She is trying to separate the historical facts out of the mythical projections about our past which has been passed on through the generations by the means of epic poetry and has existed in the mind of Serbian intellectuals in Vojvodina.

The Kosovo legend is still of significant importance today as it was centuries ago, because Serbs see this region as their spiritual cradle, so it has represented permanent historical, national and political problem to the Serbian people. The size and the power of the Kosovo legend bring their complexity into our actual political life with the consequences for the European and the world's political scene.

Pitty politicians and passionate patriots instrumentalize this myth for their „patriotic” rhetoric purposes. On the other hand, some people are trying to „unmask” what they think to be the mythomaniac political fashion. However, both confronted sides are inflexible, and as a result, they produce a new legend instead of bringing a new critical, revealing point of view into the structure of this legend, the approach which should be considered modern in the revalorization of the traditional Legend of Kosovo. It is also the only way to transform the legend, to re-examine all the existing concepts in order to gain a new creative value of the canonized, petrified legend. That should be a good way to enable this legend to outgrow itself and allow it to be constructively upgraded.

Everything that has been created on the subject of the Kosovo legend (either in the manner of mystification or demystification of the poetic and mythological images about the Battle of Kosovo) has stayed indebted to the universal meanings and issues of the critically and creatively interpreted legend.